

Araştırma Makalesi / Research Article

Almanya ve Türkiye’de Yaşayan Evsizlerin Kültürel Deneyimleri¹

Cultural Experiences of the Homeless in Germany and Turkey

Helin Hazal ÇAKMAK ^{1b}²
Gökhan GÖKGÖZ ^{1b}³

ÖZ

Evsizlik, her ne kadar son dönemde görünür olan bir durum olsa da modern bir olgudur. Modernitenin başlangıcından bu yana toplumsal öznelerin yaşadığı ekonomik sorunlar yanında, varoluşsal gerilimler bir vakia olarak evsizlik kavramını beraberinde getirmiştir. Nitekim evsizlik sorunu ilk planda yalnızca ekonomik unsurların bir sonucu gibi görülse de buna ek olarak kültürel bazı değişimlerin evsizlik deneyimi üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Kapitalizmle eklemleme düzeyi ve/veya biçimi yanında toplumsal dayanışma ağları, ev mekânına yüklenen sembolik anlam, devlet tasavvurunun toplumla kurduğu kadim ilişki gibi unsurlar, evsizlik deneyiminin içinde mevcut ve dışarıdan atılan ilk bakışta görülemeyecek dinamiklerin olduğunu akla getirmektedir. Bu çalışmada literatür taramasının ve konuya ilişkin kuramsal tartışmaların yanında nitel bir araştırma deseni kullanılmakla beraber İstanbul ve Bonn kent mekânında yaşayan evsizlerle yapılan derinlemesine görüşmeler ile konunun hem ekonomi-politik ve kültürel içerimleri ortaya koyulmuş olup hem de Türkiye ve Almanya örneğinde karşılaştırmalı bir okuma yapılmıştır. İstanbul ve Bonn kent mekânında yaşayan “evsiz” bireylerin kültürel deneyimleri ve simgesel anlam haritalarını keşfedici bir araştırma yöntemi ile betimlemeyi amaçlayan bu araştırma bir çıkış noktası olarak, bireylerin gündelik hayatlarında yaşadıkları psikolojik boşluk halinin ve/veya travmatik gerilimlerin, diğer tüm değer hiyerarşisi ve anlam kütüphanesi ile birlikte evsizliği beslediğini düşünmektedir. İstanbul kent mekânında 12 erkek 1 kadın olmak üzere toplam 13, Bonn kent mekânında 6 erkek 5 kadın olmak üzere toplam 11 evsiz birey tesadüfi örneklem yoluyla seçilmiş olup, daha önceden hazırlanmış, ve yarı yapılandırılmış, bir soru formu üzerinden bu kişilerle temas edilmiştir. Soru formu, normatif bir içeriğe sahip olmayıp evsiz bireylerin hem kendi bedeni hem özel alanı hem de kamusal alan ile iletişimlerini ve tahayyül dünyalarını anlamaya dönük bir yere konumlandırılmıştır. Evsiz bireylerin anlam dünyaları göz önüne alındığında, yaşadıkları bu halin barınma sorunu değil barınamama, toplumla bir arada yaşayamama sorunu olduğu gözlemlenmiştir. Nitekim evsizlik ekonomik yoksulluğun ötesinde kişilerin içinde yaşadığı, içselleştirdiği, başa çıkmak için çeşitli yollar aradığı, toplumsal bir sorundur.

Anahtar Kelimeler: kültür, deneyim, yoksulluk, evsizlik

1 Bu makale Helin Hazal Çakmak'ın Prof. Dr. Gökhan Gökgez danışmanlığında yazdığı “Evsizlik ve Deneyim: Almanya ve Türkiye’deki Evsizlerin Kültürel Pratikleri” isimli Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

2 Gaziantep Üniversitesi, İletişim Fakültesi, helinhazalcakmak@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2121-6989

3 Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi, İletişim Fakültesi, gokhangokgez@gantep.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9072-4015

ABSTRACT

Since the beginning of modernity, existential tensions as well as the economic problems experienced by social subjects have brought the concept of homelessness along as a fact. As a matter of fact, although it is seen as a result of only economic factors at first, it is seen that some cultural variables have an effect on the experience of homelessness. In addition to the level and/or form of articulation with capitalism, elements such as social solidarity networks, the symbolic meaning attributed to the home space, the ancient relationship that the state imagination establishes with society, suggest that there are dynamics that are present in the experience of homelessness and that cannot be seen at first glance. As a matter of fact, within the scope of this study, both the economic, political and cultural implications of the subject can be revealed through in-depth interviews with the homeless who have experienced the urban space of Istanbul and Bonn, and a comparative reading has been made in the example of Turkey and Germany. This research, which aims to describe the cultural experiences and symbolic meaning maps of "homeless" individuals living in the urban space of Istanbul and Bonn, with an exploratory research method, as a starting point, thinks that the psychological emptiness and/or traumatic tensions that individuals experience in their daily lives, together with all other value hierarchy and meaning library, feed homelessness. Considering the meaning worlds of homeless individuals; It has been observed that this situation they experience is not a housing problem, but a problem of not living, a problem of not being able to live together with the society. As a matter of fact, homelessness is a social problem that people live in, internalize and seek various ways to cope with, beyond economic poverty.

Keywords: culture, experience, poverty, homelessness

Giriş

Evsizlik, özellikle gelişmiş ülkelerde kapitalizmin derinleştiği ve bireyselliğin ön plana çıktığı 1980 yıllarının son zamanlarına doğru görünür olan bir vakıa olsa da ortaya çıkışı modernitenin başlangıcına kadar taşınabilir. Türkiye’de ise kentleşme ile birlikte gelen yetersiz gelir, düşük maliyetli konut arzının yetersizliği, işsizlik ve bunların beraberinde getirdiği travmatik olaylar sonucu evsizlik sorunu hızlı bir şekilde kendini var etmiştir. Nitekim Robert Ezra Park (2017), Neil Anderson’ın “Hobo” adlı kitabının önsözüne şöyle bir not düşer: “Miras aldığımız gelenek, görenek ve tüm kadim toplumsal ve siyasal mirasımız -insan doğasının kendi-

si bile- modern kentsel çevrenin etkisiyle değişti ve değişmekte. Durmak bilmeyen yaradılışı ile sınır çadılarına öncülük eden adam modern kentte bir evsiz -bir hobo ve bir avare- oldu” (s. 21).

1990’lı yıllardan itibaren dünya genelinde yoksul nüfusun arttığı ve her geçen gün artmaya devam ettiği; bu yoksul nüfusun içinde evsiz bireylerin ve ailelerin sayılarında da artış olduğu gözlemlenmiştir (Shinn ve diğ., 1998’den akt. Kılıç ve Aslantürk, 2019, s. 420). Türkiye’de 20. yüzyılın sonlarına doğru İstanbul başta olmak üzere kentleşmenin olduğu büyük şehirlerde sokakta yaşayan evsiz insanların sayısında artış olduğu ileri sürülmektedir (Türkcan ve Türkcan, 1996, s. 8). İstanbul gibi bü-

yük şehirlere iş bulma umudu ile göç eden ve komşu ülkelerden Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan, bunun sonucunda sisteme entegre olamayan insanlar evsizlik sorunu içinde önemli bir yer edinirler. Sokakta yaşayan bu insanlar için gerekli önlemler alınmadığı takdirde, bu insanların metro ve terminallerde, gettolarda kitleler halinde, hastane bahçelerinde, çeşme içlerinde, parklarda, korumasız ve kartondan yapıtları barınaklarda yaşamlarını sürdürmeye çalışmaları ve o yerlerde yaşamlarının son bulması kaçınılmaz bir gerçektir (Işıkhana, 2002: 7). Kentlerde yaşayan nüfus artışının sonucunda istihdam ve konut arzındaki yetersizlik kentlerin genel nüfusunun ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmesine neden olmakta, yoksul insanlar gettoları ve buna benzer yerleri barınma yeri olarak seçmekte ve/veya seçmek zorunda kalmaktadırlar (Yılmaz, 2012, s. 272). Nitekim Sanayi Devriminden sonra ortaya çıkan kentleşme olgusu ile eş zamanlı olarak artan yoksulluk ve bunun akabinde evsizlik olgusu, bugün hâlâ her geçen gün artmakta olan bir sorun olarak Dünya'da ve Türkiye'de kendini göstermektedir. Işıkhana (2002), "Ekonomik ve sosyal yönden kentleşme sürecini yaşayan ve kente göç eden bireyin, geçimini tamamen kente özgü işlerden sağlaması (marjinal işler, sigortasız ve güvencesi olmayan geçici işler, hizmet sektöründe çalışma), kente özgü değer yargılarını ve davranışlarını benimsemesiyle bu süreç devam etmektedir." der (s. 26).

Toplum sağlığının önemli sorunlarından biri olan evsizlik, sağlık risklerini ve problemlerini de beraberinde getirmektedir. Sokakta yaşayan ve evsiz diye tanımlanan bu insanlar, evi olanlara göre daha fazla sağlık problemleri yaşamakta ve sağlık bakım hizmetleri almada birçok engelle karşılaşmaktadırlar (İlhan ve Ergün, 2010, s. 80). Örneğin Türkiye'de bu insanların birçoğu kimlikleri olmadığı kimliklerini kaybettikleri için, hasta oldukları zaman

hastanede tedavi olma haklarından faydalanamamaktadır. Evsizlikle birlikte sağlıksız beslenme, alkol, madde bağımlılığı, şiddet, intihar, boşanma, yoksulluk, işsizlik, yabancılaşma, sosyal dışlanma, depresyon bireyin yaşamında ortaya çıkabilecek diğer sorunlardır (Işıkhana, 2002, s. 35).

İlk planda yalnızca ekonomik unsurların bir sonucu gibi görülse de buna ek olarak kültürel bazı değişkenlerin evsizlik deneyimi üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Kapitalizmle eklemlenme düzeyi ve/veya biçimi yanında toplumsal dayanışma ağları, ev mekânına yüklenen sembolik anlam, devlet tasavvurunun toplumla kurduğu kadim ilişki gibi unsurlar, evsizlik deneyiminin içinde mevcut ve dışarıdan atılan ilk bakışta görülemeyecek dinamiklerin olduğunu akla getirmektedir. Nitekim bu çalışma kapsamında İstanbul ve Bonn kent mekânını deneyimleyen evsizlerle yapılan derinlemesine görüşmeler ile konunun hem ekonomi-politik ve kültürel içerimleri ortaya koyulabilecek hem de Türkiye ve Almanya örneğinde bir karşılaştırmalı okuma yapılabilecektir. Evsizler, çoğunlukla sokak kaldırımlarında, metro istasyonlarında, köprü altlarında, parklarda, terk edilmiş binalarda yaşamaktadırlar. Tüm zamanlarını sokaklarda geçiren, her an bir tehlike ile karşı karşıya kalan ve/veya tekensiz olarak addedildiğinden bir korku unsuru olarak konumlandırılan bu insanların birçoğunun kimlikleri de çeşitli sebeplerden dolayı bulunmamakta, sayıları da net olarak bilinmemektedir. Buradaki haliyle kimlik belgelerinin olmaması, evsizlerin toplumsal dünyasının tam olarak ortaya koyulabilmesine engel bir tür "kimliksizlik" hali olarak da okunabilir. Evsizlerin sosyo-kültürel ve ekonomi-politik tecrübelerine yakından bakmak, evsizleri toplumsal hayata dâhil etme uğraşındaki girişimlerin adımlarını daha rasyonel hale getirecektir.

Yöntem

Bu araştırmada Almanya'nın Bonn ve Türkiye'nin İstanbul kentlerinden seçilen ve tesadüfî bir örnekleme yapılan derinlemesine görüşmeler üzerinden hem evsizlerin anlam dünyaları betimlenmiş hem de ülkeler/kentler arası karşılaştırmalı bir okuma yapılmaya çalışılmıştır. İlk olarak çalışmanın bu haliyle ev(sizlik) sosyolojisi, kent ve mekân sosyolojisi, kültürlerarası iletişim çalışmalarına önemli bir katkı olacağı düşünülmektedir.

Bu araştırma Türkiye ile Almanya ülkelerini içine alan karşılaştırmalı bir çalışma olup, İstanbul ve Bonn kent mekânında yaşayan "evsiz" bireylerin kültürel deneyimlerini ve simgesel anlam haritalarını keşfedici bir araştırma yöntemi ile açıklamaya çalışacaktır. Dolayısıyla iki farklı ülke ve kent örneği üzerinden evsizlik deneyiminin ekonomi-politik ve sosyo-kültürel dinamiklerinin bütünlüklü ve ilişkisel biçimde ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Literatür taramasının ve konuya ilişkin kuramsal tartışmaların yanında nitel bir araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırmacının söz konusu kentlerde bir dönem yaşamış olması sahaya daha rahat biçimde ulaşabilmesine ve evsiz bireylerin anlam dünyasına daha derinlikli sızabilmesine olanak tanımıştır. Bu doğrultuda İstanbul ve Bonn kentinde yaşayan "evsizler" ile yapılan derinlemesine görüşmeler ile iki farklı kültürde var olan "evsizlik" deneyimine yakından bakılmaya çalışılmıştır. "Derinlemesine görüşme bir veri toplama tekniği olarak, açık uçlu soruların sorulması, dinlenmesi, cevapların kaydedilmesi ve ilişkili ilave sorularla araştırma konusunun detaylı bir şekilde incelenmesini mümkün kılar." (Kümbetoğlu, 2008: s. 70). Derinlemesine görüşme yöntemi, kültürel antropolojiden beslenen etnografik bir izleği takip eder. Nitel bir desen içerisinde yer alan bu izlek, ayrıntılı bir

veri toplamayı mümkün kılarken katılımcıların bireysel algılarını, deneyimlerini ve bakış açılarını da anlamayı sağlar. Konular ve sorunlar, içinde büyüdükleri toplumsal ilişki ağından ve değer sisteminden bağımsız olarak ele alınmadığından, dilsel olana, söylemsel olana, anlamsal olana, iletişimsel olana alan açılır. Görüşülen kişilerin kendi kültürel repertuarlarını kendi zaviyelerinden dile dökmeleri gerçekliğin içeriden görülmesine imkân sağlar. Evsizlerin deneyim alanlarının yorumlanması ve oradaki anlamların ortaya çıkarılmasına odaklanmış çalışma dolayısıyla bu patikayı takip etmiştir.

En nihayetinde yarı yapılandırılmış bir soru formu üzerinden İstanbul'da 13, Bonn'da 11 evsiz katılımcı bireylerle temas edilmiştir. Soru formu, normatif bir içeriğe sahip olmayıp evsiz bireylerin hem kendi bedeni hem özel alanı hem de kamusal dünya ile iletişimlerini ve tahayyül dünyalarını anlamaya dönük prensipleri içeren bir tür patika olarak konumlandırılmıştır. İki kentte de yapılan görüşmelerde evsiz bireylerin seçiminde cinsiyet de önemli bir değişken olup örneklemin yarısının kadın bireylerden oluşması hedeflenmiştir fakat bu durum İstanbul'da başarı ile sonuçlanamamıştır. "Kadının yeri evidir" algısı burada da karşımıza çıkmaktadır dolayısıyla İstanbul'da sokakta yaşayan kadınlar neredeyse yok denecek kadar azdır. Bonn kentinde ise durum bunun tersi olup sokakta yaşayan kadınlarla cinsiyet dengesi göz önüne alınarak derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda ortaya konulacak bulguların, evsizlik probleminin içerimlerinin daha iyi anlaşılmasına ve buna mukabil kamuya dönük çözüm politikalarının daha derinlikli bir biçimde üretilmesine katkı sunması amaçlanmaktadır.

1. Kavramsal Olarak Evsizlik Üzerinden “Yuvasızlık”

Sokakta yaşayan ve “evsiz” olarak tanımlanan insanlar yoksulluktan öte bir yoksunluk halinde hayatlarını idame ettiren, ekonomik imkânsızlığın yanında mekânsal, kültürel, politik, psikolojik bir dışlanma, dışarıda bırakılma ve öteki olma hali ile karşı karşıya kalırlar. Birden fazla tanımı olan ve genel anlamda barınmadan yoksunluk hali olarak literatürde yer edinen “evsizlik” kavramının birçok faktörden etkilendiğini ve farklı kültürlerde farklı şekillerde kendini var ettiğini söylemek mümkündür. Batılı ülkelerde batıyanesi ve yanında çantası ile sokaklarda yaşayan insanlara daha sık rastlanırken, bu durum Türkiye’de daha çok kentleşmenin yoğun olduğu büyük şehirlerde kendini göstermektedir. Hannah Arendt’in dünyasında “evsizler”, yersiz yurtsuzlar, haksızlar olarak görülürken; Marshall, haklarını kullanma hakkından dahi mahrum kalan hak yoksunları olarak işaret eder (Marshall, 2000: 42). Simmel’e göre (2009), “Nitekim en uç yoksulluk fenomeni olan evsizliğin sonucu, büyük şehirlerde kendini bu durumda bulanların belli sığınma yerlerine toplanmalarıdır” (s. 177). McNaughton (2008), sürekli ve uygun bir barınacak yerden mahrum oldukları için parklarda, kamusal alanlarda, terk edilmiş binalarda ve istasyonlarda barınmak zorunda kalan bu insanları “evsiz” olarak tanımlar (s. 4-8). Goldberg (1999), kavram olarak “evsizliği” tanımlarken, ekonomik yoksunluğun sonucu olarak barınacak bir evi ya da ikametgâhı bulunmayan bireyler olarak ifade eder. Goldberg’e göre “evsizlik” hali ise genel anlamda ekonomik yoksunluğun ve sosyal dışlanmanın en önemli sonuçlarından (s. 161-168). Işıkhan (2002) “evsizliği” tanımlarken bir kişinin ailesiyle ve/veya arkadaşlarıyla yaşarken de “evsiz” olabileceğini işaret ederken (s.16); Buğra ve Keyder’in (2003), çalışmasında “evsizlik” toplumda dışlanma

riski barındıran, ötekileştirilen, ekonomik ilişkiler bakımından sistemle uyum içinde yaşamaya zorlaşan yeni bir yoksul kimliği olarak değerlendirilir (s. 23). Bahr’a göre “evsizler” arkadaşlıktan yoksun, sınırları belli olmayan, patolojik belirtiler gösteren ve sürekli bir konuta sahip olmayan kişiler olarak tanımlanmaktadır (Baum ve Burness, 1993’den akt., Özdemir, 2010, s. 79). Meneviş’e (2006) göre geniş anlamda bir tanım yapılacaksa eğer, “Bireyin sağlıklı ve güvenli bir ortamda yaşayabileceği bir konuta sahip olamaması durumu...” evsizlik olarak açıklanmalıdır (s. 4). Zira “evsizlik” ekonomik bir kategoriymiş gibi gözükse dahi, kişilerin içinde var olduğu, bununla başa çıkmak için çeşitli yöntemlere başvurduğu toplumsal bir “sorun”dur. Levinson ve Ross (2007) ise “evsizlik” ile ilgili tek bir tanıma bağlı kalınmayacağını ifade ederler. Acil eylem perspektifinden bakıldığında, “evsizler” her çeşit yardıma uygun kişilerdir. Araştırma perspektifinden incelendiğinde “evsiz” olarak adlandırılan bu kişiler hakkında belirli bir tanımlama yapılmalı ve sayılarının ne kadar olduğu saptanmalıdır. Son olarak siyaset perspektifinden ise, bu tanımlamaların yapılması “evsizlerin” ne tür yardıma ihtiyaç duyduklarını planlamak için gereklilik arz eder. Nitekim en önemli nokta ise, bu perspektiflerin her biri “evsizliği” farklı biçimde anlatma isteği duyar (s. 27-28).

Ohio Akıl Sağlığı Bölümünün yaptığı çalışmalara göre “evsizlik” hali; belirli bir süre barınmanın olmaması ve sınırlı barınma imkânı, köprü altı, araba, terk edilmiş bina, otogar, sabaha kadar açık olan kahvehaneler veya kamuya açık herhangi bir alanda barınma, dini organizasyonlar veya kamu servisleri tarafından düzenlenmiş barınaklarda kalma, 45 günden fazla süre uygun fiyatlı oteller veya motellerde barınma, 45 günden fazla diğer barınma yerlerinde kalma durumunu ifade etmektedir. Örneğin bir aile yanında veya arkadaşlarında kalma ya da bilinçli olarak ufak suçlar işleyerek

geceyi hapisnede geçirme gibi durumların sonucunda ortaya çıkar (Roth, Bean, 1986'dan akt., Türkcan ve Türkcan, 1996, s. 9). Amerika Birleşik Devletleri federal politikalarında ise "evsizler" geceleri uyuyacak bir yeri bulunmayanlar, özellikle geceleri geçici konutlarda kalanlar, geçici ikamet etme imkânı veren kurumlarda kalanlar, bireylerin konforlu ve her zaman uyuyabileceği, sıradan kullanımlar dışında kamu veya özel yerlerde yaşayanlar şeklinde ifade edilirken bu deneyimin sonucunda ortaya çıkan durum ise "evsizlik" olarak açıklanır (James, 1992'den akt., Işıkhân, 2002, s. 36). 1983 yılında Amerika Birleşik Devletleri Alkol Madde Kötüye Kullanımı ve Akıl Sağlığı Kurumunun "evsizlik" üzerine yaptığı tanım ise, "uygun barınak, gelir ve toplumsal bağları olmayan bireyler" şeklindedir (Scott J., 1993'den akt., Türkcan ve Türkcan, 1996, s. 9). Hope ve Young'ın 1986 yılında gerçekleştirmiş olduğu çalışmada "evsizlerin" yaşam biçimleri genel bir tanımlama üzerinden ifade edilirken "evsizlerin" yaşam biçimlerinde ortaklıklar olduğu gözlemlenmiştir; sürekli olarak veya uzun bir süre barınabilecek bir yere sahip değillerdir, terk edilmiş binalarda, kentin çeperinde, istasyonlarda, kaldırımlarda, otomobillerde, köprü altlarında yaşarlar, dinsel organizasyon ve kamusal yardıma ihtiyaçları olduğu halde bu imkânlardan yoksundurlar, ucuz fiyatlı otellerde ve motellerde barınabilirler, manevi olarak sıcak bir ev ortamı bulunmayan yıkık dökük harabe binalarda yaşamak zorunda kalırlar (Özdemir, 2010, s. 80).

Ali Modanipour (2007) "evsiz" özneleri, dışlanmanın her halini tekrar tekrar bedenlerinin her bir noktasında yaşayanlar olarak tanımlar (s. 161). Yazıları ve hayatı tam bir muamma olan Tom Kromer ise "evsizlik" hakkında en bilindik örnekleri ele alan yazardır. Aynı zamanda Kromer, Driesser tarafından ödüllendirilen "Waiting for Nothing (1935)" adlı kitabını yazarken "evsiz" birisidir. Bu kitabın her

bir bölümünde "evsizlerin" hayatıyla ilgili farklı olaylar anlatır ve her bir bölüm bir öncekinden daha acımasız "hastalık, cinnet, ekmek kuyruğu, evsizler yuvası ve raylarda ölüm" gibi gerçekler içerir (Levinson ve Ross, 2007, s. 13).

Avukatlar, karar vericiler ve araştırmacılar tarafından "evsizler" için farklı tanımlamalar kullanılmıştır. Bu tanımlamaları zorlaştıran noktalar ise, "evsizlik" için gereken süre (bir gece "evsiz" kalan birisi "evsiz" kabul edilmeli mi?), belirli konut kalitesi (düşük nitelikli konutlarda yaşayanlar dâhil edilmeli mi?) ve kalabalıklaşma (ailesi ve arkadaşlarıyla geçici olarak bir yeri paylaşanlar dâhil edilmeli mi?) olarak sıralanabilir. Çoğu araştırmacı bu sorunları "gerçekten evsiz" gibi yaşayarak, yani "evsizler" için barınaklarda, sokaklarda veya diğer benzer ortamlarda (örneğin terk edilmiş binalarda, geçici binalarda veya parklarda) çalışarak çözmüştür ve "evsiz" nüfusu üç anahtar alt gruba ayırmışlardır; "evsiz aileler", "evsiz ergenler", "evsiz bekâr yetişkinler". Bu üç alt grup genellikle "evsizlik" kalıpları da dâhil olmak üzere birçok anlamda farklılık gösterir (Levinson ve Ross, 2007, s. 36-37).

Dolayısıyla literatüre bakıldığında evsizlerin toplumsal konumunun bütünlüklü biçimde tarif edilemediği görülmektedir. Örneğin Işıkhân (2002), "genelde geceleri yatacak uygun ve düzenli yeri olmayan, terminal, metro, gar, köprü altları ve parklarda, toplumun marjinal bölgelerinde yaşayan kişi ve grupları" "evsiz" olarak tanımlar (s. 35). "Evsizlik" buradaki haliyle barınacak yerin ve aile ilişkilerinin olmamasına vurgu yapılarak kavramsallaştırılır. "Evsizler; sabit düzenli ve gece uyuyacak yeri olmayan kişiler olarak tanımlanmaktadır" (Nies, 2001'den akt., İlhan, ve Ergün, 2010, s. 81). Diğer yandan başka bir tanımda ise, tek kişilik odalı otellerde, cezaevi veya madde bağımlılığı kliniklerinde ayrıca hastanede risk altında olan özneler

de “evsiz” olarak değerlendirilebilmektedir.

Nitekim bu çalışmanın verileri evsizliğin yalnızca “tuğla ve harçla” ilişkili olmadığını, sosyal çalışma ve ailelerin yıkılması, şiddet, taciz, uyuşturucu ve alkol bağımlılığı ile ilgili olduğunu belirten sosyal bilimcilerin söylemlerine denk düşmektedir. Çocukluk zamanları babasının şiddetiyle geçen ve ardından üç yıl boyunca üvey babasının tecavüzüne uğrayan T’nin yaşadıkları bu durumu destekler niteliktedir. “Evsiz kalmak zorunda kaldım çünkü evim kirlendi.” diyor T.¹ ve kendisini sokakta yaşamaya iten sebep, ekonomik yoksunluktan daha öte, daha derin, daha çarpıcı biçimde aile içinde yaşadığı travmatik olaylar zinciridir. H.² ise tekstil işçisi. İşini kaybettikten sonra ev kirasını ödeyemediği için ev sahibi ile anlaşmazlıklar yaşayıp üç aydır sokakta yaşamak zorunda kaldığını belirtiyor. Fakat H. bunun yanı sıra Zonguldak’ta annesinin ve babasının, İstanbul’da ise abilerinin yaşadığını ve onlarla aralarında bir problem olmadığını, aksine iletişimlerinin iyi olduğunu ancak onlara yük olmak istemediğini ve bu yüzden onlarla kalmayı reddettiğini ve sokaklarda yaşamaya başladığını söylüyor. Dolayısıyla H. ve T. evsiz mi, yuvasız mı? Bu noktada “yuvasız” demek daha doğru olacaktır. Bir başka evsiz olan F.³ “İyi bir hayatım vardı, normal insanlar gibi yaşıyordum. Annem 2014 yılında vefat etti ondan sonra hep yokuş aşağı gitti her şey. Annem öldü hemen arkasından işimi kaybettim. 2014 yılından beri evsizim.” J.⁴ “Çok çalıştım ama kendi hayatımı mahvettim. Dizim kırıldı çalışmaya artık imkân kalmamıştı.

Belki tedavi görebilirdim ama tekerlekli sandalyeye bağlı kalmaktan korktum, en iyisi katlanmaktı. Normal bir hayatım vardı yani önceden herkes gibi ben de çalışıyordum, eşim vardı ama vefat etti ve onun vefatından sonra ben de sokaklara düştüm. Evsiz kalmak benim tercihimdi, üç yıldır evsizim.” M.⁵ 2009 yılında Bonn’a taşındım, önceden Rheinhessen’da kalıyordum. İş dolayısıyla Bonn’a gelmişim. Fakat evsiz olmam çok uzun süredir değil. Mesleğime başlamıştım uzman bilişimci olarak, uygulama geliştirmesi için. Yazılım geliştiricisi olarak çalıştım birkaç yıl. Ondan önce bilgi işlem için ticari asistanlığı öğrendim, ikisini de IHK (Industrie und Handelskammer -Sanayi ve Ticaret Odası-) akademisinden mezun oldum. İkinci mesleğim için 2009 yılında Bonn’a geldim. Birkaç yıl o meslek üzerine çalıştım. Sonra işten çıkarıldım. Bir kadınla birlikte yaşamıştım öğrenci evinde, finansal olarak ona bağılıydım. Kira kendi kazandığım paradan daha fazlaydı. O da hasta olduğu için, depresyondaydı kendisi ve her şey onun için çok fazla ağır geldiği için bana gitmemi söyledi. Bir anda ne işim vardı ne de evim... Yani önce işimi kaybetmişim arkasından bu olay yaşandı ve evimi kaybettim, evsiz kalmak zorunda kaldım. Yani bugünden yarında evden çıkmak zorunda kaldım. Eşyalarımı toplamam için iki saat süre verdi bana. Bir Pazar günüydü, sonra sokaktaydım. 2014 yılının sonundan beri evsizim.” M.⁶ “Evimizi kaybettim çünkü arkadaşımın ortak bir konutta kalıyordum. Bir arkadaşım uyuşturucu kullanmaya başladı o durumdan dolayı evi kaybettik ben de sokaklara düştüm. Bir yıldır evsizim.” M.⁷ “Gayet normal bir hayatım vardı. 1998 yılında kocamdan ayrıldım

1 T., Kadın, 43 yaşında, Ticaret uzmanı, 8 haftadır “evsiz”, Bonn’da yaşıyor.

2 H., Kadın, 47 yaşında, Tekstil işçisi, 3 aydır “evsiz”, İstanbul’da yaşıyor.

3 F., Erkek, 52 yaşında, İşçi, 5 yıldır “evsiz”, Bonn’da yaşıyor.

4 J., Erkek, 58 yaşında, İşçi, 3 yıldır “evsiz”, Bonn’da yaşıyor.

5 M., Erkek, 31 yaşında, Uzman bilişimci, 5 yıldır “evsiz”, Bonn’da yaşıyor.

6 M., Kadın, 31 yaşında, İşçi, 1 yıldır “evsiz”, Bonn’da yaşıyor.

7 M., Kadın, 49 yaşında, Ne iş yaptığı bilinmiyor, Belirli aralıklarla 1998 yılından beri “evsiz”, Bonn’da yaşıyor.

sonra annemle babama baktım annemle babam ölünce evsiz kaldım ve uyuşturucuya başladım. Kimse ya da hiçbir durum evsiz olmaya zorlamadı beni kendi tercihim de değildi, bu duruma öylece bir anda geldim. 1998'den 2001'e kadar, 2007'den 2010'a kadar şimdi de 2019'dan beri evsizim." S.⁸ "14 yaşında annemle babamla yaşarken onlarla anlaşamıyordum ve 14 yaşında onlarla anlaşamadığım için evden kaçtım. O zamana kadar normal bir hayatım vardı, 14 yaşında uyuşturucuya başladım. Bu benim kendi tercihimdi çünkü annemle kavgalıydım o yüzden evden kaçtım. 14 yaşından beri evsizim." S.⁹ "16 yaşında meslek yaptım, kaynakçılığı öğrendim. O zamanlar karım ve kızıyla normal bir dairede yaşıyorduk, normal bir hayatım, işim vardı... Hafta sonları bira-hanelere gidiyordum bir şekilde oralarda kavga ediyordum o yüzden hapse girdim sonra işimi, evimi kaybettim sonra sokaklara düştüm. Kasım 2017'den beri evsizim. Ceza evinden çıktım ne evim vardı ne de işim... Hukuk sistemi bana yeni bir evim ve işim olması konusunda yardımcı olmadı ve beni sokaklara düşürdüler." W.¹⁰ "Kız arkadaşım vardı önce sonra ayrıldık. Sonra içki... Öylece sokaklara düştüm. Bir kere sokaklara düşünce bu durumdan çıkmak çok zor. Kendi tercihimdi de aynı zamanda. 1,5 yıldır evsizim." Görüldüğü gibi Bonn kentinde yaşayan "evsizlerin" evsiz kalmasına neden olan olayın temelinde "ölüm, taciz, şiddet, sağlık problemleri, aile dağılımı, barınamama" gibi durumlar söz konusudur. T.'nin "Evsiz kalmak zorunda kaldım çünkü evim kirlendi." sözü de bütün meseleyi tek bir cümle ile açıklar niteliktedir. Bonn'da yaşayan bu insanların büyük çoğunluğu devletten maddi destek almaktadır, devlet bu insanların en temel

hakkı olan barınma hakkını da karşılıyor fakat devletin kendilerinden istediği birtakım zorunluluklar olduğundan dolayı kendi tercihleri doğrultusunda barından yoksun kalmaktadırlar; örneğin her ay düzenli olarak evrak işleriyle uğraşmaları gerekmekte ya da devlet iş bulmaları konusunda baskı yapmaktadır. Bu insanlar da devletin baskısıyla uğraşmamak için ve aslında barınamama, toplumla bir arada yaşayamama halinde olduklarından dolayı bir şekilde sokakta yaşamayı seçiyorlar. Birçoğunun söylemlerinde de görüldüğü gibi "evsiz kalmak kendi tercihimdi" vurgusu söz konusu.

İstanbul'da yaşayan evsizlerin söylemlerine bakıldığı zaman Bonn'da yaşayanlarla ortak zeminde bulunduğu bu insanların da temel meselesinin bir kere daha hatırlatmak gerekir ki "ev" değil "yuva" olduğu gözlemlenmiştir: A.¹¹. "13 yaşından beri İstanbul'a geldim. Belli bir yaştan sonra iş hayatına girdim yani lokantalarda, restoranlarda... Benim öz annem ben 5-6 yaşlarındayken vefat etti üvey annem zalim çıktı. Babamın, annemin mirası için iftiralar attı bana. Hem devlete karşı hem komşulara karşı hem akrabalara karşı iftiralara maruz kaldım. Sonra İstanbul'a geldim 13 yaşında, Batman'dan geldim ben, benim babam Hasankeyfidir. Kendisi Türkiye Petrol şirketinden emekli oldu. Toptancı dükkânı açtı. Akrabalar ve üvey anne tarafından yamyamlanma oldu. Babam iflas etti psikolojisi bozuldu o da belli bir yaştan sonra rahmet etti. Ben de buraya geldim işte iş için sonra sokaklara düştüm düşün artık... Benim üvey annem her şeyime, hayallerime hepsine engel oldu dedim ya iftira attı, cinsellik konusunda yapmadığım şeyleri anladın mı? Ben en son Sarıyer'deydi bu kimsesizler için devlet tarafından açılıyor ya orda Yakup Bey diye yetkili biri var müdür beni İŞ-KUR'a gönderdi işe girdim orda kimsesizlere baktım

8 S., Kadın, 31, Ne iş yaptığı bilinmiyor, 2002 yılından beri "evsiz", Bonn'da yaşıyor.

9 S., Erkek, 31 yaşında, Kaynakçı, 2017'den beri "evsiz", Bonn'da yaşıyor.

10 W., Erkek, 51 yaşında, İşçi, 2017'den beri "evsiz", Bonn'da yaşıyor.

11 A., Erkek, 39 yaşında, Atık kâğıt işçisi, 2009 yılından beri "evsiz", İstanbul'da yaşıyor.

tabii 4 ay boyunca hizmet ettim sonra dediler ki “her yıl gelirsın” artık her yıl olduğu gibi gidip temizlik yapıyorum, banyo yaşlılara yaptırıyorum o şekilde paramı kazanıyorum. Gördüğünüz gibi şu an bu şekilde¹² paramı kazanmaya çalışıyorum, dışarıdayım ama insanları rahatsız etmemeye çalışıyorum. 10 seneye yakındır ama kendi hakkımla geçinmeye çalışıyorum. Benim mesela öz annemin erkek kardeşleri yoktu bir sürü Hasankeyf’te arsaları vardı şimdi devlet tarafından hani diyorlar ya baraj yapılacak işte bunu bir abiye teslim etmiş, rahmetli annem demiş ki “eğer bana bir şey olursa ben ölürsem benim öksüzümün payını verin, o da tamam demiş gün gelmiş on sene beş sene rahmetli annem de göğüs kanseriydi, üvey annem ona iftira atıyordu babam her gün dövüyordu ben daha 4-5 yaşlarımdaydım. Annem iyi bir insandı babam da iyi bir insandı. Ben rahmetli anneme çok benziyorum bana gıcık alıyordu ben de annemin tek oğluyum zaten o da göğüs kanserine yakalandı öldü. Üvey annem hakkımı vermedi diye bu hallere düştüm işte...” E.¹³ “Ben 5-6 senedir ‘evsizim’. ‘Evsizim’ derken benim aslında evim var, çoluğum çocuğum var ama evsizim. Bir hata yaptım, hatamın bedelini ödüyorum. Çok özür dilerim bak çocuğumsun... Kumar, içki, çok özür dilerim çocuğumsun hovardalık beni buraya getirdi, ailemden kopukluk yaptı. Yukarıda Allah şahit, ben bunları yaşadığım için Cenab-ı Allah bana öyle büyük bir ceza verdi ki, sen bunları yaptın... Şu anda cezamı çekiyorum ama Allah’a da şükrediyorum. Ama ben çocuklarıma, aileme bir yanlışım olmadı; aç bırakmadım, susuz bırakmadım ama sevgim demek ki eksik oldu, oldu da... Ben akşam geliyordum gran tuvalet onu çıkarıyordum başka bir gömlek giyiyordum, parfümler sıkıyordum ailem kıskanıyordu tabii, ailemdir. ‘Ya nereye gidi-

yorsun?’ ‘İşe gidiyorum.’ Derdim halbuki işe gitmiyordum. Kumara gidiyordum... Çok özür dilerim, lafım buradan dışarı özür diliyorum, kariya gidiyordum, meyhaneye gidiyordum... Ben bunları yaptım, bunların da cezasını çekiyorum. Cenab-ı Allah’ın tekme tokatı yoktur. Şu anda bana böyle bir tokat vurmuş ki, her gün de vuruyor ve ben buradayım...” E.¹⁴ “1,5 ay kadar oldu ‘evsizim’. Sezon bitti ve iş yok öyle olunca sokaklara düştüm. Ailemle görüşüyorum yani ama onlar Yozgat’ta yaşıyor onlarla yaşamak için Yozgat’a gitmem gerek ben de gitmiyorum.” E.¹⁵ “Daha önce İstanbul’a geldim geri gittim memlekete. Bu yıl nisan ayında geldim o zamandan beri buralardayım, nisandan beri sokakta yaşıyorum. Evim var aslında annemle birlikte kalıyorum memlekette. Buraya da geldim kişisel sorunlar yüzünden ama olmadı... Çalışmak için geldim ben İstanbul’a çalışıyordum da ama iş yolunda gitmedi şu an buradayım.” G.¹⁶ “3 yıldır evsizim. Ailemle aramda sorunlar çıktı evi terk ettim. İlk buraya düştüğümde Maçka’da yatıyordum, eşimle de ilk tanıştığımızda ikimiz de Maçka’da yatıyorduk. Sonra evlendik, evlendikten sonra ailem bizi hiç istemedi sonra biz de kendimizi iyice sokağa attık. 3 yıldır buradayım. Yani ailem istemeyince sokakta kalmak zorunda kaldım.” M.¹⁷ “İnsanların ailevi problemlerinden dolayı dışarda yattıklarını söyledim. Budur! Şimdi benim babamdan kalma evim var ama benim kardeşim var. Ben bekarım, kardeşimin üç tane çocuğu var ben gidip de... Şimdi sen evlisen, erkeksin ben de erkeğim, senin eşin var ben bekarım yani benim o evi nasıl anlatacayım sen bayansın anlamıyorsun ki... Sen

12 Atık kâğıt, plastik toplayarak geçimini sağlıyor.

13 E., Erkek, 56 yaşında, Alçı-boya dekorasyoncusu, 2014’den beri “evsiz”, İstanbul’da yaşıyor.

14 E., Erkek, 19 yaşında, Sezonluk işçi, 2019 yılı itibarıyla “evsiz”, İstanbul’da yaşıyor.

15 E., Erkek, 33 yaşında, İşçi, 2019’yılı itibarıyla “evsiz”, İstanbul’da yaşıyor.

16 G., Erkek, 20 yaşında, İşçi, 2016 yılından beri “evsiz”, İstanbul’da yaşıyor.

17 M., Erkek, 44 yaşında, Kadın terzi, kaç yıldır evsiz olduğu bilinmiyor, İstanbul’da yaşıyor.

benim iç çamaşırımı yıkayamazsın ki, eşin yani... Ha o güzel bir bayan, yıkamak ister ama ben yıkattırmam o olmaz yani anladın mı? Ama öz kardeşime giderim kalırım, onda da ne kadar kalırsın? Eşi benim enistem ne diyebilirsin? Onlar şimdi yalnız kalacaklar bir odada işte 'canım' diyecek benim yanımda diyebilir mi? Diyemez... Bunlar aile hayatıdır, anlatabiliyor muyum? Hani küslük falan böyle şeyler yok. Ha benim biraz dışarda değil de içerde geçirmiş olduğum zamanlar var, cezaevinde kaldım. Evlendim daha evvel, benim 21 yaşında oğlum var anlatabildim mi? Üniversite okuyor şu anda, Bursa'da. Şimdi doğal olarak böyle cezaevinde geçirdiğim zamanlar aile yani... Senin de Allah başına vermesin böyle şeyler, eşin cezaevine girerse demokratik olarak sosyal hakka sahipsin, anladın mı? Sana boşanma davası açılabilir, sen de içerdesin kimse kimseye mecburi bakmak zorunda değil, seni 11 yıl bekleyecek diye bir kanun da yok. Sen içeri girersen eşine doğal olarak boşanma hakkını veriyorlar, demokratik hakkıdır yani bu anlatabildim mi? Ama nedir? Çocuğunu büyütme zorundasın... Çünkü eşin cezaevinde yani... Bu, herkesin hayat hikâyesi çok değişiktir. Benim kimseyle bir dargınlığım yok, ailemle aram müthüştür ama kimseyi rahatsız etmek istemiyorum önemli olan bu! Sen benim kız kardeşim olduğunu düşün, atıyorum ki sen evlisin ben bekarım senin eşin var, iki-üç tane de çocuğun var. E şimdi sen kız kardeşimsin eşin sana benim yanımda 'canım' diye muhabbet edemez, konuşamaz, rahat davranamaz... E şimdi bu da beni sıkır, gözlen gördüğüm zaman anlatabildim mi?" O.18 "Ben 40 yıl sokakta halı işi yaptım, halı-kilim satıyordum sokakta. Eşyalarımı evimden belediye gelip aldı. Param, evim, eşyam hepsi gitti... Şöyle bir durum oldu, şurada kardeşime araba çarptı. Biz hali işinen kilim yapıyorduk, ondan sonra malı topladık dükkân kuralım da bir ev alalım.

18 O., Erkek, 75 yaşında, Satıcı, Kaç yıldır evsiz olduğu bilinmiyor, İstanbul'da yaşıyor.

Tophane'de bizim oturduğumuz binada, kırk sene orada orda oturduk kimseye bir yanlışımız yok. Geldi malı görünce dost gibi geldi düşman gibi gitti belediyeye haber verdi. Belediyeden geldiler üç defa bir şey yapmadılar dördüncüde kamyonla gelip evi bastılar! Evim neyim varsa... Bir değneğim kaldı, hepsi gitti! Neymiş, evimi çöp ev yapmışım! Çöp evim mi var benim, ben çöp mü topluyorum? İftira! Ondan sonra malım, param, ev eşyam hepsi gitti... Bir değneğim kaldı geriye! Evde ne varsa aldı gittiler, evde ne varsa aldı gittiler... Benim çocuk var senin kadar, evli. Orada gidip banyo yapıyordum eşimle aram açıldıktan sonra daha gitmiyorum oraya da. Çamaşırlarımı arkadaşlarıma veriyorum o yıkıyor. Ben artık eşimin, çocuğumun yanına gitmiyorum, dargınım onlara. Burada işte arkadaşım var daha bugün gelmedi, çamaşırımı o yıkıyor. Çay yapıp getiriyorlar işte bir şeyler yapıyorlar... Zaten benim kendi evim var, geceleri evde kalıyorum ama evde bir şey yok belediye her şeyi aldı gitti. Dört kamyon! Şu an evimde hiçbir eşya yok, bir odada poşetlerim var hani götürüp getirdiğim poşetlerim oraya koyuyorum işte battaniyem mattaniyem var yatıyorum onlarla da..." R.19 "Benim evim daha evvel Şile'deydi, babam annem vardı. Kazalar geçirdik, hastalıklar geçirdik, birtakım sıkıntılarımız oldu ondan sonra benim babam yüksek bir yerden düştü rahmetli oldu. Ondan sonra gittik geldik filmci olduk, balıkçı olduk, hamal olduk şimdi evsiz olduk... Ben 6-7 seneden beri buradayım. Burada bir arkadaşım var benim bu kaldığım yerin20 sahibi beni gördü aşağıda, ben daha evvel aşağıda kalıyordum. Çağırdı beni "Gel burada kal." dedi beni buraya yolladı. Öyle burası bana kaldı kalmadı da arkadaşımın

19 R., Erkek, Yaşı bilinmiyor, Bekçi-Hamal-Balıkçı, 2012'den beri "evsiz", İstanbul'da yaşıyor.

20 Taşlarla örülü derme çatma içinde eşya olmayan tek oda bir barınak.

gene ama ben kalıyorum.” S.21 “Ben bir buçuk yıl öncesine kadar çalışıyordum, hastalığımın dolayı çalışamaz duruma geldim. Emekli olmak istedim puanım yeterli olmasına rağmen doktorlar emekli etmemek için puanımı kırıp beni mağdur ettiler o yüzden parkta yaşıyorum. Evim var ama gelirim olmadığı için, aileme yük olmamak için mecburi parkta kalıyorum. Haftada bir gün evime gidiyorum banyo-yu yapıp üzerimi değiştirip geri parka geliyorum. Ben şöyle ama yani parkta kalıyorum ama kendi geçimimi sağlayabilmek için kuşlara yem satıyorum. Yani kimseye muhtaç olmamak için ben hani bu parkta yasamama rağmen çünkü çalışan bir insanım ben, hastalığımın dolayı çalışmıyorum. Sedef hastasıyım, çene sorunum var, bel fıtığım var... Şu an mahkemeliğim kırk gün sonra mahkemeden karar çıkacak, kırk gün sonra bu hayata son vereceğim inşallah.” T.22 “20 seneden beri sokak hayatım var. O zamanlar anamın babamın sağ zamanında 17-18 yaşlarında benim mesleğim mobilyacıydım, mesleğim cilacıyım ben. Bir tane çocuğum var. Ablamı kaybettim o günden bu yana annem vefat etti ondan sonra babam vefat etti, aile dağıldı, aile sorunları çıktı ben de sonra dışarıya düştüm.” Y.23 “7 yıldır buralarda-yım hani 7 yıldır belirli aralıklarla sokakta kalıyorum. 7 yıldan önce güzel bir hayatım vardı. Memlekette yaşıyordum Elâzığ, ailemle birlikte yaşıyordum. İşte biraz onların baskısı aile baskısı, arkadaş ortamı dayanamadım kendimizi attık buraya. Burada daha rahat yaşarsınız diye öyle de oldu ama dışarda kalıyorum ama rahatım. Hiç değilse sorunlarım yok, kafamda her gün bir soru yok... İşte dediğim gibi 7 yıldır İstanbul'dayım. Belli başlı sokaktayım iki ay üç ay ondan sonra bir iş buluyorum

normal yaşantıma geri dönüyorum. İş bitiyor iş bulamıyoruz tekrar sokakta kalıyorum. E cebimizdeki nakit para da bitiyor ondan sonra tekrar dışarda... Hazır paraya dağ dayanmıyor. Ailem de sokakta yaşadığımı biliyor, onların yanına da gidemiyor değilim gitmiyorum zaten.”

Dolayısıyla görüşmeler dahilinde İstanbul ve Bonn kentinde sokaklarda yaşayan bu insanların arayışı “tuğla ve kireçle” inşa edilmiş bir yapı, dertleri sadece ekonomik yoksunluk olsaydı, aile üyelerinin yanında barınmayı tercih edebilirlerdi ancak onlar barınmadığı, “ev” değil “yuva” arayışında oldukları için sokaklar onların yaşamlarını sürdürdükleri yerler halini alıyor. Dolayısıyla yaşanan travmatik olaylar ve bunun ardından gelen ekonomik yoksunluktan dolayı bizim sokak diye bildiğimiz yer bu insanların yuvası halini alıyor.

2. “Geometrik Mekânın” Ötesi: Yuva

Ev, farklı zamanlarda farklı bağlamlarda kişilerin anlam dünyasına, deneyimlerine göre değişen bir kavram olmasından dolayı net bir tanımlamadan söz etmek mümkün değildir. Ancak literatüre bakıldığında zaman en yalın haliyle ev kavramı “kişisel eylem alanımız” olarak tanımlanır. Bachelard (2018), “İçinde yaşanmış bir ev, âtil bir kutu değildir. İçinde oturuş mekân, geometrik mekânı aşar” der (s. 78). Shalley Mallet (2004) ise ev kavramını tanımlarken, “konut ev”, “ideal/konut ev”, “gerçek ile ideal ve şimdiki ile hatırlanan ev”, “sığınak olarak ev”, “ev ve aile”, “ev ve cinsiyet”, “ev ve seyahat”, evde/dünyada var olmak”, “ev, benlik, kimlik, varoluş” kavramları üzerinden bir tanımlamaya gitmiştir. Mallett (2004) ev kavramının fiziksel bir mekân olmasıyla beraber kişilerin “şey”lerle arasında bir bağ kurduğu ve/veya karşılıklı beraberliklerin yaşandığı ve ayrıca barınmanın sağlandığı bir yer olduğunu ifade eder. Bachelard (2018), ev kav-

21 S., Erkek, 45 yaşında, İşçi, 2018 yılından beri “evsiz”, İstanbul'da yaşıyor.

22 T., Erkek, 57 yaşında, Mobilyacı, 1999 yılından beri “evsiz”, İstanbul'da yaşıyor.

23 Y., Erkek, 22 yaşında, İnşaat işçisi, 2012 yılından beri “evsiz”, İstanbul'da yaşıyor.

ramının iyi yontulmuş taşlardan, iyi bir iskeletten ve çok güçlü bir geometriye sahip bir yapı olmasıyla beraber bir gevşeme ve içsellik mekânı olarak düşünüldüğünde insana değen onu işleyen bir boyuta taşındığını söyler. Bütün bu düşünsellikten yola çıkarak iki kentte var olan evsizlerin zihinlerinde ev kavramının denk düştüğü zemin; “güvenli bir yer”, “temel ihtiyaçların karşılandığı mekân”, “temel güvence”, “dışarıdaki hayattan kaçıp sığındığın bir yer/sığınak”, “aile”, “birine güvenmek”, “şefkat”, “kendini yurdunda hissetmek”, “gelecek”, “düzen”, “güzel yaşayabileceğin bir yer”, “yuva”, “sıcaklık”, “yağmurun altında olmamak”, “çeşitli yemekler”, “çatı”, “huzur”, “mutluluk”, “kişisel alan”, “soba sıcaklığı”, “temizlik”, “yaşamak”, “nefes almak”, “anne, baba, kardeş” kavramlarıdır. Nitekim tam da burada, Bachelard’ın da dediği gibi ev “geometrik mekânı aşan” insana değen bir kavram olmasıyla beraber kişileri tanımlayan, hayatlarını idame ettikleri bir yer olarak karşımıza çıkar. Ev, kişilere sosyal ve fiziksel alan açarken evsizlik ise bütün bunlardan yoksun olma halidir. Evsizin düşünsel dünyasında ev, “yuva”dır, duygulara seslenen aidiyet hisseni pekiştiren “sığınak”tır, “geometrinin aşıldığı bir evdir” bu. Sonuç olarak evsizin evi, kişi ile hayatı arasında mekân üzerinden anlam, düzen ve bir bütünlük oluşturan ilişki ağlarının tamamıdır.

3. Bireysel ve Yapısal Teori Üzerinden Evsizlik

Evsizliğin nedenlerine bireysel teori ile cevap arayan araştırmacılar iki başlık altında toplanırlar; ilki kişilerin evsiz kalma nedenlerinden yine kendi kişisel hataları sorumlu tutulur ve bu durumun sorumlusu kişinin kendisidir, evsizlik hali kendi hatalarının bir sonucu olarak değerlendirilir. Bu kişiler çoğunlukla tehlikeli, sapık, madde ve alkol bağımlısı, saldırgan, serseri ve buna benzer kalıplarla ilişkilendirilirken

bir diğeri ise bireysel hatalarının olmadığı varsayılarak bu kişilerin hayata ilişkin yoksunlukları kendi şahsi yetersizlikleri üzerinden değerlendirilir. Bu kişilerin iş yapar duruma gelmeleri için psikolojik tedavi sürecine, sosyal çalışma ortamına ve insani yardıma muhtaç oldukları düşünülür (Johnson, Naumann ve Yanetta, 1991’den akt. Küçük, 2014, s. 57). Dolayısıyla bu iki farklı bakış, bireysel teori üzerinden evsizlik deneyimini “hak etme” ya da “hak etmeme” gibi iki ana düşünce üzerine oturtur.

Evsizlik kavramını “yapısal teoriyle” bağdaştıran araştırmacılar ise evsizliğin nedenlerini, yoksulluğun artması ve düşük maliyetli konutlara sahip olunamamasına bağlar. 1970’lerin ilk yarısı ve 1980’lerin sonlarına doğru yoksulluk seviyesinde dalgalanma söz konusuysen yoksulluk sorununu deneyimleyen kişilerin oranında artış olmasıyla beraber bu yoksulluk derinleşerek devam eder. Çokça değişken bu dönüşüme ve değişime neden olmuştur, bunlardan birincisi demografik yapıdaki değişimlerdir. Bilhassa, İkinci Dünya Savaşı’nın ardından doğum sayılarındaki fazlalaşma nüfus artışını beraberinde getirmiştir. Bu artışla beraber var olan yerel ve küresel ekonominin tekrar yapılanması, iş sahibi olmak isteyen niteliksiz işçilerin oranında artışa sebep olmuş bununla birlikte işsizlik sorunu gündeme gelmiştir. Niteliksiz iş gücünün bu yeni istihdam alanı ise ucuz iş gücü ve güvensiz olarak bilinen marjinal işkollarıdır. Nitekim bu sürecin bir başka boyutu da devletin sosyal devlet ve/veya refah devleti anlayışını benimsemesi yerine neo-liberal politikaları uygulaması ve bunun sonucunda da sosyal yardıma ihtiyacı olan kişinin bu yoksullukla tek başına mücadele etmesidir (Koegel, 2007, s. 249-250’den akt. Küçük, 2014, s. 57). Yaşanan bu değişim ve dönüşümün getirisi olarak toplumsal yapıda, gruplar arasında gelir dağılımında dengesizlikler artmış, farklılaşmalar meydana

gelmiştir. Gelir yoksunluğu içinde olan yoksul tabaka, piyasanın istediği ücretleri sağlayamamakla beraber düşük maliyetli barınma imkânından da yoksun kalmıştır. Sonuç olarak, yoksul sınıfın değişken iş sahası ve/veya işsizlik sorunu, sosyal yardımlardan yeterince ya da hiç faydalanamama, gelir yetersizliği, istihdam ve düşük konut arzındaki yetersizlik gibi yapısal süreçler evsizlik sorununu gün yüzüne çıkarmıştır. Evsizliğe neden olan etmenleri yapısal güçlerle ilişkilendiren başka değişken ise ırkçılıktır. Toplumsal yapıda azınlık olan gruplar, iktisadi ve sosyal alanda dezavantajlı konumdadırlar. Kültürel kalıpların önyargılara neden olmasıyla bazı gruplar birtakım imkânlardan yoksun bırakılır ve bu yoksunluk hali sonucunda evsizlik sorunu ortaya çıkar (Morse, 1992- Harrison, 1999- Erdem, 2009'dan akt. Küçük, 2014, s. 58). Evsizliğin nedenine dair son değişken aile yapısının geçirdiği dönüşümler, aile içi şiddet ve bununla beraber gelen boşanma durumlarıdır. Aile yapısının farklılaşmasıyla beraber geniş ailelerin bir aradalığı yerini çekirdek aileye bırakmıştır. Aile ve/veya akrabalık ilişkilerinin incelenmesi kişiler üzerinde aidiyet duygusunda hasar yaratırken aynı zamanda kişileri ekonomik olarak da sıkıntı içinde bırakabilir (Harrison, 1999, s. 104'den akt. Küçük, 2014, s. 59). Aile içi şiddet ve boşanma bu durumun bir başka boyutudur. Dünya üzerinde yapılan birçok araştırmanın sonucuna göre aile içi huzursuzluk/şiddet evsizlik sorunun yapısal nedenleri arasındadır. Kişiler aile içinde yaşadıkları fiziksel ve psikolojik şiddetin sonucu sosyal ve iktisadi olarak hasar görmekte ve yaşanan bu şiddet kişilerin evden ayrılmasına, madde bağımlılığına ve kişileri yaşamak istemediği hayata kadar itmektedir. Koegal (2007) ise evsizlik sorununun bütünsel bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini, evsizliği anlamak için yalnızca yapısal ve bireysel teoriye bağlı kalınmaması gerektiğinin altını çizer (Koegal, 2007'den akt. Küçük, 2014, s. 59). Başka bir biçimde anlatmak

gerekiirse evsizlik sorununu anlamak için yapısal ve bireysel teori birbirinden ayrı düşünülmemelidir. Nitekim yapısal faktörler olarak sunulan; ev piyasasındaki değişim, gelir gider dengesizliği, kentsel marjinalleşme ve benzeri durumlar bireysel faktörlerin tesiri ile var olabilir. Dolayısıyla bireysel değişkenler sonucunda sosyal kaynaklara erişim sağlanamayabilir, bu durumun sonucunda da kişi evsizlik sorunuyla karşı karşıya kalabilir.

İstanbul ve Bonn kentinde yaşayan evsizlere neden “evsiz” kaldıkları sorulduğunda iki kentte de verilen cevaplar bu durumun nedeninin yalnızca yapısal ya da bireysel teoriyle açıklanamayacağını göstermiştir; “annem öldü, hemen ardından işimi kaybettim ve evsiz kalmak kendi seçimimdi”, “dizim kırıldı, çalışmaya artık imkân kalmamıştı, sonra eşim vefat etti ve sokaklara düştüm yani kendi seçimimdi”, “önce işimi kaybettim, sonra bir kadınla yaşıyordum finansal olarak ona bağılıyım, kendisi depresyondaydı ve aniden bana gitmemi söyledi, artık ne işim vardı ne evim”, “14 yaşında evden kaçtım, uyuşturucuya başladım, evsiz kalmak benim kendi tercihimdi çünkü annemle kavgalıyım, çocukluk ergenlik zamanım beni bu duruma etti”, “babam beni, annemi dövüyordu, sonra üç sene boyunca üvey babamın tecavüzüne uğradım, evsiz kalmak zorunda kaldım çünkü evim kirlendi”, “önce kız arkadaşım vardı sonra ayrıldık, sonra içki öylece sokaklara düştüm, kendi tercihimdi”, “öz annem ben 5-6 yaşındayken vefat etti, 13 yaşında İstanbul'a geldim iş için sonra sokaklara düştüm, üvey annem hakkımı vermedi diye bu hallere düştüm”, “bir hata yaptım hatamın bedelini ödüyorum, kumar, içki çok özür dilerim çocuğumsun hovardalık beni buraya getirdi”, “sezon bitti, iş yok öyle olunca sokaklara düştüm”, “çalışmak için geldim ben İstanbul'a, çalışıyordum da ama iş yolunda gitmedi şu an buradayım”, “ailemle aramda sorunlar çıktı evi terk ettim, ailem istemeyince so-

makta kalmak zorunda kaldım”... Sahada elde edilen veriler doğrultusunda bireysel teorinin evsizlik üzerinde önemli bir payı olduğu düşünülse dahi yapısal ve bireysel teorinin birlikte ele alınması gerektiği sonucuna varılmıştır. Öznenin kontrolünün ötesinde çeşitli faktörler evsizliğin nedeni olabilir. Aile içi sorunlar, madde bağımlılığı, ekonomik yoksunluk, ucuz konut bulma arzının karşılanamaması, işsizlik, yoksulluk, kentleşme ile birlikte sistemin dışında kalma, mevsimlik işler, ruhsal hastalıklar evsizliğin nedenleri arasında gösterilebilir. Fiziksel ve ruhsal sorunlar, eşlerin ayrılması, aile içi şiddet, istismar, alkol ve madde bağımlılığı da evsizlik nedenleri arasında önemli bir yere sahiptir. Yaşanan sağlık problemleri ve sakatlıklar da işsizliğe neden olmakta, bunun sonucunda ise ev kirasını ödeyemeyen özne evsizlik sorunu içinde kendini bulmaktadır. Evsizlerin çocukluk dönemi öykülerinde, aileden ayrılma ve yetiştirme yurtlarında büyüme de sık karşılaşılan bir durumdur. Dolayısıyla aile içinde yaşanan problemlerin de öznel üzerinde travmatik etki bıraktığını ve onları sokakta bir ‘yuva’ arayışına ittiğini söylemek mümkündür.

4. “Dışlanmanın En Aşırı Biçimi”: Evsizlik

“Evsizlik dışlanmanın en aşırı biçimlerindedir.” der Giddens (2013, s. 407). F.²⁴ “Bizim bulunduğumuz toplumda biz genelde kenarda bırakılan insanlarız.” J.²⁵ “Bize göre evet varız, biz varız ve buradayız ama onlar için öyle değil bence. Kör gibi dolaşıyorlar sadece.” M.²⁶ “Çoğu kişi gözlerini kapatıyor, bizleri görmezden geliyorlar. Çoğu kişi de gözlerini kapatıyor

ama görüyor. Bakıyorlar ya da öylesine yanından geçiyorlar. Bazen de yanımda çok bavul veya çanta olduğunda yanımdan geçerken çarpıyorlar ama bence bunu özellikle yapıyorlar, yokmuşum gibi davranıyorlar. Oyle bir çarpıyorlar ki sanki içimden geçmeye çalışıyorlar, bunu gerçekten yapıyorlar.” M.²⁷ “Sokakta kir olarak damgalanıyoruz. Bizi kabul etmiyorlar. Hiç kimse geçmişimizde ne yaşamışız, neden bu durumdasın diye sormuyor. Toplum bizim kir olduğumuzu düşünüyor. İnsanların yüzüne bile bakmıyorlar, görmüyorlar, görmezlikten geliyorlar yani yokmuşuz gibi davranıyorlar. Selam vermiyorlar, yüzümüzü bakmıyorlar çünkü sen evsizsin. Evsizlere karşı ön yargılılar.” diyerek aslında tam da Giddens’i destekler niteliktedirler. M.’nin “Geçmişimizde ne yaşamışız, neden bu durumdasın diye sormuyorlar...” sözleri, A.²⁸’nın “Hırsızlık yapıyor, gasp yapıyor, cinselliği mana ediyorlar ‘sen eşcinselsin’ diyorlar... ‘Telefonunu vereceksin’ diyorlar insanı o duruma düşürüyorlar. Zaafını yakalıyorlar, adam da korkuyor vermek zorunda kalıyor. Yani hem bedenime zarar vermeye çalışıyorlar hem malıma...” şeklinde anlattıkları aynı zamanda Arendt’in evsiz kişileri tanımlarken, “yersiz yurtsuzlar, haksızlığa uğrayanlar” sözlerini hatırlatır (Marshall, 2000, s. 42). E.²⁹ “Burası sokak! Kime arkamı döneyim? Yaşamak için tilki yukuşuna yatıyoruz. Yani burada hayat kolay değil! Her problemi yaşıyoruz. Adam yeri geliyor ben burada yatıyorum diye “Kalk ulan!” diyebiliyor çünkü burası park, benim babamın yeri değil... Kime derdimi anlatayım? Polis geliyor orda yediği geçtikten sonra benim orada yattığımı gördüğü zaman “Kalk ulan!” diyor. “Kalk ulan!” diyor “kalk” demiyor. Bakın “Kalk ulan!”

24 F., Erkek, 52 yaşında, İşçi, 5 yıldır “evsiz”, Bonn’da yaşıyor.

25 J., Erkek, 58 yaşında, İşçi, 3 yıldır, “evsiz”, Bonn’da yaşıyor.

26 M., Erkek, 31 yaşında, Uzman bilişimci, 5 yıldır “evsiz”, Bonn’da yaşıyor.

27 M., Kadın, 31 yaşında, İşçi, 1 yıldır “evsiz”, Bonn’da yaşıyor.

28 A., Erkek, 39 yaşında, Atık kâğıt işçisi, 10 yıldır “evsiz”, İstanbul’da yaşıyor.

29 E., Erkek, 56 yaşında, Alçı-boya dekorasyoncusu, 5-6 yıldır “evsiz”, İstanbul’da yaşıyor.

diyor! Biz böyle bir Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşıyoruz. Nedir? Tarihidir! Peki, ora tarih de benim dedem o tarihte kanını dökmüş, benim babam kanını dökmüş! Ben Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyım! Senin o taşın mı önemli ben mi önemli? Senin o taşın benden önemliyse, benim bu ülkede yaşama hakkım yok!" sözleri bize bu insanların Marshall'ın (2000) da dediği gibi "haklarını kullanma hakkından dahi mahrum kalan hak yoksunları" olduğunu hatırlatmaktadır (s. 42). En temel insan haklarından biri olan barınma hakkından mahrum olan E. çeşme içinde uyuma hakkının dahi olmadığını "senin o taşın benden önemliyse, benim bu ülkede barınma hakkım yok" sözleriyle ifade eder.

Buğra ve Keyder (2003)'in çalışmasında evsizlik, toplumda dışlanma riskinin oldukça yüksek olduğu, kişilerin ötekileştirildiği, ekonomik ilişkiler bakımından sistemle uyum içinde yaşamaları zorlaşan yeni bir yoksulluk halidir. Tam da burada bu vurguyu tekrar hatırlamak önemlidir. İstanbul ve Bonn kentinde yaşayan evsizlerin söylemlerine bakıldığı zaman evsizlik halinin yabancılaşmayı, sosyal dışlanmayı, ötekileştirilmeyi, depresyonu ve benzeri durumları da beraberinde getirdiği görülmüştür. Sokakta yaşayan literatürde evsiz olarak tanımlanan bu insanların, 'yoksulluktan' öte 'yoksunluk' halinde hayatlarını idame ettirdikleri bununla beraber ekonomik imkânsızlık yani yoksullukla birlikte mekânsal, kültürel, politik, psikolojik bir dışlanma, dışarıda bırakılma ve öteki olma haliyle karşı karşıya kaldıkları gözlemlenmiştir.

Bulgular Değerlendirmesi ve Nihai Durum

Işıkhan, "Evsizlerin genel özelliklerine bakıldığında, büyük bir kısmının yoksul ve yaşamlarını sürdürebilecek yeterli gelire sahip olmadığı görülecektir" der (Işıkhan, 2002, s. 33). İstanbul ve Bonn kent mekânında yapılan görüşmeler bu tespiti destekler niteliktedir. Sokakta yaşayan ve yahut yaşamak zorunda olan bu insanların sokakta yaşamaya başlamalarının nedenlerinden birisi hayatlarını asgari düzeyde idame ettirecek gelire sahip olamamalarıdır. Yeterli gelire sahip olamayan özne barınacak yerden yoksun kalır ve akabinde sokakta yaşam mücadelesi vermeye başlar. Fakat "evsizlik" sorununu sadece barınmadan yoksunluk ile açıklamak yanılgıya düşmeye de sebep olur. Sokakta yaşayan bu insanların birçoğunun öyküsü sadece ekonomik yoksunluk değil daha derinlerde yatan travmatik yaşamışlıklar ile de ilişkilidir. Christopher Jencks'e göre (1999), insanların neden sokakta yaşamaya başlamalarına bakılmaksızın, onlara az miktarda özel alan ile yaşayabilecekleri bir yer vermek, genellikle onların yaşamlarını iyileştirmek için yapılabilecek en iyi şeydir. Buna karşın 'evsizliğin sadece yüzde 20'sinin "tuğla ve harç" la ilişkili olduğunu, geriye kalan yüzde 80'ninin sosyal çalışma ve ailelerin yıkılması, şiddet ve taciz, uyuturucu ve alkol bağımlılığı, depresyon etkilerini karşılamada yardımcı olunmaması ile ilgili olduğunu ifade eden beşerî bilimciler de bulunmaktadır (Giddens, 2013: 409). Nitekim saha çalışmasındaki görüşmelerin bulguları, buradaki ikinci görüşü destekler mahiyettedir. Bununla birlikte toplumsal sahaya bakıldığında meselenin buradaki hâkim tartışmaların dışına taşan önemli tarafları da bulunmaktadır. Evsizliğin barınma sorunundan daha derin olarak barınamama, toplumla bir arada yaşayamama sorunu olduğunu söylemek mümkündür. Sokakta yaşayan bu örnekteki insanların "evsiz" olarak adlandırmaktansa, daha

beşerî ve daha belirgin bir kavram olarak “yuvasız” demek daha yerinde olabilir. Zira yapılan görüşmeler dahilinde barınma evlerinde kalmayı çoğunlukla reddeden bu insanların arayışı fiziki bir mekâna kavuşmak değil, onun içini dolduran simgesel repertuvardaki boşluk gibi gözükmektedir. Bir örnek olarak, özel mülk sahibi olan ve hâlihazırda evi bulunan ancak buna rağmen sokakta yaşayan insanların varlığı buradaki varsayımı destekler niteliktedir.

Bu çalışma kapsamında İstanbul’da 13, Bonn’da 11 evsiz katılımcı ile derinlemesine görüşme yapılarak, onların deneyimleri ve hikâyeleri üzerinden bazı çıkarımlarda bulunulmaya çalışılmıştır. Tesadüfi bir örneklem yoluyla seçilen bu kişilerin, kendileriyle aynı hayat çizgisini paylaşan insanların tümünü kapsama kabiliyetleri yoktur; buradaki her hikâye biricik ve özeldir. Dolayısıyla bu çalışmada elde edilen veriler genellenmemeli, yalnızca çalışmanın kapsamı içerisinde değerlendirilmelidir. Bonn’da evsizlik halinin yarattığı belirsizliğin bireyler üzerinde daha düşük seviyede stres yarattığı, evsizlik halinin kendi seçimleri olduğu söylenebilirken İstanbul’da yaşayan evsizlerin, evsizlik halinin yarattığı belirsizlik karşısında stres seviyelerinin daha yüksek olduğu, bu durumun bir tercih değil zorunluluk olduğu gözlemlenmiştir. Bonn’da yaşayan evsizler için önemli olan paraya ve güvende yaşayabilecekleri bir alana sahip olmalarıyken İstanbul’da yaşayanlar için önemli olan devamlı çalışabilecekleri, düzenli bir işlerinin olması ve yeniden evlerinin olmasıdır. Bonn’da yaşayan görüşmecilerin daha birey odaklı, sokaklarda, parklarda, bahçelerde, metro istasyonlarında tek başına bir yaşam alanı kurguladıkları gözlenirken İstanbul’da durum bunun tam tersi topluluk odaklı olduğu ve evsizlerin kentin belirli bölgelerinde gruplar halinde yaşadıkları gözlemlenmiştir. İstanbul ve Bonn kentinde yaşayan evsizlerin söylemlerine bakıldığında zaman evsizlik halinin yabancı-

laşmayı, sosyal dışlanmayı, ötekileştirilmeyi, depresyonu ve benzeri durumları da beraberinde getirdiği görülmüştür. İki kentte yaşayan görüşmecilerin tahayyüllerindeki “ev” kavramının fiziksel bir yapının ötesinde daha beşerî olana denk düştüğü dikkat çekmektedir. Yine iki kentte yapılan görüşmeler doğrultusunda sokakta erkek evsizlerle daha fazla karşılaşmıştır. İstanbul’da çalışma süresince yalnızca iki kadın evsizede ulaşılabilmiş bunlardan yalnızca biri görüşmeyi kabul etmiştir. Bonn kentinde yapılan görüşmeler sırasında erkekler iletişime açık ve tavırları oldukça sakinken kadınların korku ve utanç duygulanımlarıyla donandığı dikkat çekmektedir. Bonn kentinde görüşme yapılan ve görüşmeyi kabul etmeyen ve bir şekilde iletişim kurulan evsiz kadınların hemen hemen hepsinin madde ve alkol bağımlısı olmakla beraber saldırgan tavırlar sergiledikleri ve erkeklere kıyasla iletişime kapalı oldukları gözlemlenmiştir. Bonn’da yaşayan evsizlere devlet kavramının zihinlerindeki karşılığı sorulduğunda verilen cevaplar çoğunlukla; “korumacı, destek, güven, sosyal birlik, para, baba” şeklindeki İstanbul’daysa devlet kavramının zihinlerdeki karşılığı; “cep dolduran, adaletsiz, yok sayan, sahip çıkmayan, güvencesiz, hırsız, üç kâğıtçı, adam kayıran, beş para etmez insanlarla dolu” şeklinde olmuştur.

Sonuç

Bir çıkış noktası olarak araştırma, evsizliğin yalnızca ekonomik saiklerle anlaşılacak bir konu olmayıp toplumsal bağlama ve mekâna göre değişen kültürel bir durum olduğu iddiasındadır. Bunun iki nedenle böyle olduğu düşünülmektedir: Birincisi; dünyanın neresinde olursa olsun “evsizlik” sorunu sadece ekonomik yoksunluk, istatistiksel bir belirti olmayıp, daha beşerî ve daha kültürel bir durum olarak insana

değen, insan hayatına işleyen, onu kendi içine çeken, sosyal yaşamın bütün aralıklarına sızan bir mahiyete sahiptir. “Evsiz” özneler kırılıp dökülme, örselenme, ötekileştirilme, dışlanma, mahrum edilme, sahipsizlik, yok sayılma gibi psikolojik yıpranmalar ile karşı karşıya kalmaktadır. “Evsizlik”, sonuçları itibariyle sosyo-kültürel ve psikolojik açıdan ele alınması gereken bir meseledir. Nitekim evsizin bedeni, bireyin hukuki statüsünü kaybederek temel haklara erişemediğinde yaşadığı dönüşümün göstergesidir. Hayat akarken ve toplum devinirken “evsiz” bedenler en temel haklarından dahi yoksun kalırlar. Bu yoksunluk halini deneyimlerken, seslerini duyuracak mekanizmalara ulaşmakta da güçlük çekerler. Korku, endişe, güvensizlik, kimsesizlik, utanç duygulanımlarıyla dolup taşan bedenler her seferinde korumasızlıkla ve kimsesizlikle baş başa kalırlar. Kamusal alan olarak kullanılan hastane bahçeleri, parklar, çeşme içleri gibi alanlar “evsiz” bedenlerin yuvaları halini alır. Tam da burada “evsizlik” kentte yeniden kendini var eder. “Evsiz” bedeni artık pislik, tehlike, korku kavramlarıyla bir arada anılır. Zira “evsiz” bedenler kirliliğin simgesel halidir. “Evsizin” bedenini “kirlili”, “pis”, “tehlikeli” olarak algılayan toplum, “evsizlik” halini deneyimleyen özneleri “hayvani metaforlar” ile ilişkilendirir. Dolayısıyla “evsiz” özneler toplum içinde saygı duyulmayan ve belki de en önemlisi yok sayılan bireyler olarak yaşamlarını idame ettirmeye çalışırlar.

İkincisi; evsizlik meselesi söz konusu olduğunda kültürel unsurlar ve değer dünyaları, ekonomik yoksulluğun neticesinde ortaya çıkan bir sonuç değil; kimi zaman bireyleri evsiz olmaya ve sokakta yaşama-ya iten bir neden olduğudur. Dolayısıyla evsizlik bahsinde ekonomi ile kültür arasındaki temas nedensel değil dinamik ve ilişkiseldir. Nitekim araştırmanın hipotezlerinden birisi de olacak biçimde, bireylerin gündelik hayatlarında yaşadıkları

psikolojik boşluk halinin ve/veya travmatik gerilimlerin evsizliği beslediği düşünülmektedir. Sahada elde edilen kimi bulgular -örneğin mülk sahibi olup evsiz bir yaşam sürmek- buradaki vurguyu destekler mahiyettedir. Bu doğrultuda, evsizlik halinin bir “barınma” sorunu değil, aynı zamanda bir “barınamama” sorunu ve dolayısıyla toplumla bir arada yaşayamama sorunu olduğu söylenebilir. Aynı paralelde sokakta yaşayan insanların temel meselesinin “ev” değil “yuva” arayışı olduğu da söylenebilir. Dolayısıyla “evsizlik” olarak literatürde yer edinen bu mesele özünde bir tür “yuvasızlık” olarak işaretlenebilir. Modern bireye özgü bu “olmama” hali, tüm diğer sosyolojik çağrışımlarıyla birlikte betimlenmesi gereken bir vakıa olarak durmaktadır. Toplumda dışlanmayı ve yoksulluğu en derinden yaşayan dezavantajlı gruplardan birinin evsizler olduğunu söylemek mümkündür. Evsizlik sorunu dünyada ve Türkiye’de her geçen gün artan ve çözüm bekleyen önemli bir sorundur. En nihayetinde evsizlik birden fazla boyutu olan toplumsal bir meseledir. Psikolojik travmalar, aile içi sorunlar, şiddet, sağlık problemleri, ekonomik yoksunluk, madde bağımlılığı, işsizlik, düşük konut arzının yetersizliği gibi nedenler kişilerin evsiz kalmasına neden olan başlıca etmenler arasında yer alır. Bonn ve İstanbul’daki evsiz bireylerin evsizlik halini yaşamalarının temel sebebinin benzer olduğu gözlemlenmiştir. Bu insanlar sadece maddi kayıplardan dolayı evsizlik halini yaşamamaktadırlar, toplum tarafından dışlanmış travma sahibi bireyler olarak toplumun bir parçası olmayı reddetmekte ve bir yerde içinde buldukları bu belirsizlik halinden kurtulma çabası ile hayatlarını sokakta idame ettirmekte ve/veya idame ettirmek zorunda kalmaktadırlar. Sonuç olarak İstanbul ve Bonn kent mekânında yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda kişileri sokakta yaşamaya iten nedenlerden ilki ve belki de en önemlisi yaşadıkları travmatik olaylardır. Bunun yanı sıra işsizlik ve düşük ma-

liyetli konut arzının yetersizliği gibi faktörlerin yer aldığı söylenebilir. Literatürde evsizliğin nedenlerini açıklayan iki temel teori bulunmaktadır. Bunlardan birincisi bireysel teori; kişilerin evsizlik sorunu ile karşı karşıya kalmalarının kendi kişisel hatalarının sonucu olduğu üzerine yoğunlaşır. İkinci yaklaşım ise yapısal teoridir; yoksulluğun artış göstermesinin, düşük konut yetersizliğinin evsizlik sorununu ortaya çıkardığını üzerine yoğunlaşmaktadır. Yapılan görüşmeler evsizliğin nedenlerini anlamak için yapısal ve bireysel teorinin birlikte ele alınması gerektiğini önemle vurgulamaktadır. Evsizlik sorununun çözüme kavuşturulması için bu iki faktör birbirinden ayrı düşünülmemelidir. Dolayısıyla bir kere daha evsizlik halinin bir “barınma” sorunu değil “barınamama” sorunu, toplumla bir arada yaşayamama sorunu olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Yapılan görüşmelerden yola çıkarak, sokakta yaşayan insanların temel meselesinin “ev” değil “yuva” arayışı olduğu açıkça gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda asıl meselenin “evsizlik” değil “yuvasızlık” olduğunu söylemek mümkündür.

Kamu kurumları ile yapılan görüşmelerde Türkiye'nin bütününe bakıldığı zaman evsizlik sorununun yaygın olmadığına dair bir görüş olduğu gözlemlenmiştir. İstanbul'da yaşayan evsizler kimlikleri ve ikametgahları olmadığı için sosyal yardım ve hizmet sistemi içerisinde yardım almayı hak eden kişiler olarak dahi yer almamaktadırlar. İstanbul Büyükşehir Belediyesinin kış döneminde yalnızca üç ayla sınırlandırmış olduğu barınak hizmeti evsizler için yapılan tek kamusal hizmettir. Bunun yanı sıra yerel ölçekli altı sivil toplum örgütünün evsizlere hizmet verdiği karşımıza çıkmaktadır. Doğrudan evsizlik adı altında olmasa dahi evsizlikle ilişkili hizmetler ve yardımlar yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Üç ana başlık altında toplanan bu hizmetler; barınma ve bakım, sokakta yaşamayı kolaylaştırıcı hizmetler ve evsiz-

liğin önlenmesine yönelik geri kazanımlı hizmetlerdir. Barınma ve bakım hizmetleri çifte savunmasızlığı olan çocuk, engelli, kadın ve yaşlı gibi yardımcı hak eden kişiler için sağlanırken eş zamanlı olarak meydana gelebilecek evsizlik sorununu da giderici barınma hizmetlerinin kadın sığınma evleri, huzur/bakım evleri ve çocuk ve gençlik merkezleri üzerinden verildiği gözlemlenmiştir. On sekiz ve altmış yaş aralığında ve yalnızca erkekler için verilen kamusal barınma hizmetiye İstanbul Büyükşehir Belediyesinin kış döneminde spor salonlarını evsizler için barınak haline getirmesidir. İBB dışında bazı sivil toplum kuruluşları evsizlere barınak ve/veya geçici konut hizmeti vermekle beraber sağlık sorunları karşısında onlara hastanede refakatçilik yapmakta ve belki de en önemlisi hayata geri kazanımları için çaba sarf etmektedirler. Bonn'da ise İstanbul'un aksine evsizlere, işsizlere, hapisten çıkanlara, bağımlılara ve uyuşturucu bağımlısı ailelerin çocuklarına devletin kurumları tarafından erken aşamada ve etkin bir şekilde yardımcı olunduğu gözlemlenmiştir. İstanbul'da da hayatın kıyasında yaşayan bu insanlar için bütüncül, rehabilitasyon hedefi olan barınaklara ve hizmet merkezlerine ihtiyaç olduğu ve buna dönük çözüm politikaları üretilmesi gerektiği düşünülmektedir. Dikkat çeken bir diğer noktaysa özellikle Türkiye'de evsizlik sorunu ile ilgili çalışmaların ve güvenilir verilerin yetersiz olduğudur. Dezavantajlı gruplardan biri olan evsizler üzerine yapılan bilimsel çalışmalar toplum içinde görünürlüğü olmayan bu insanları görünür kılarak yapılacak olan çözüm politikalarına da ışık tutacaktır. Yapılan bilimsel çalışmalar evsizler hakkındaki kalıp yargıların ortadan kalkmasına ve evsizlik sorununun sosyal politikaların gündeminde olmasına zemin hazırlayacaktır.

Kaynakça

- Bachelard, G. (2018). *Mekânın Poetikasi. İthaki Yayınları.*
- Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2003). *Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı.*
- Giddens, A. (2013). *Sosyoloji. Kırmızı Yayınları.*
- Goldberg, J. (1999). "A Short Term Approach to Intervention With Homeless Mothers: A Role for Clinicians in Homeless Shelters. Families in Society", *The Journal of Contemporary Social Services*. 80(2). <https://journals.sagepub.com/doi/10.1606/1044-3894.658>
- İşıkkhan, V. (2002). *Kentlerin Gölgesinde Yaşayan Evsizler. Kardelen Ofset.*
- İlhan, N. ve Ergün, A. (2010). "Evsizler ve Toplum Sağlığı", *Aile ve Toplum*. 11(5), 79-90.
- Kılıç, A. ve Aslantürk, H. (2019). *Evsizlerin Sosyo-Demografik Özellikleri ve Sokak Yaşam Deneyimleri: Antalya Örneği, Toplum ve Sosyal Hizmet*. 30(2). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/727707>
- Küçük, M. (2014). *Kent Yoksulluğu ve Evsizlik (İstanbul-Zeytinburnu Spor Kompleksi Barınma Evi Örneği)*. [Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi]. Sakarya Üniversitesi Açık Erişim Veri Tabanı.
- Kümbet, B. (2008). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma. Bağlam Yayınları.*
- Levinson, D. ve Ross, M. (2007). *Homelessness Handbook. Berkshire Publishing.*
- Madanipour, A. (2007). *Social Exclusion and Space, The City Reader*, eds. Richard T. LeGates ve Frederic Stout. Routledge.
- Marshall, H. T. (2000). *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar. Gündoğdu Yayınları.*
- McNaughton, C. (2008). *Transitions Through Homelessness Lives on the Edge. Palgrave Macmillan.*
- Meneviş, B. (2006). *Evsizler. Devlet Planlama Teşkilatı ve Türk Ulusal Ajansı.*
- Özdemir, U. (2010). *Evsizlik ve Evsizlere Genel Bir Bakış, Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21(2).
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür. Metis Yayınları*
- Türkcan, S. ve Türkcan, A. (1996). *Psikiyatri ve Evsizlik: Bir gözden geçirme çalışması. Düşünen Adam*. 9(4). <https://dusunenadamdergisi.org/storage/upload/pdfs/1593068339-tr.pdf>
- Yılmaz, M. (2012). *Küreselleşme ve Kentsel Yoksulluk: Sosyolojik bir perspektif, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*. 1(4). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/92719>

